

บทที่ 3

ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองระยะแรก

(พ.ศ.2449-2476)

ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรจำนวนไม่มากนักที่ให้ภาพชีวิตของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เท่าที่มีการกล่าวถึงในงานเขียนได้แก่ หนังสือ ทองอินทรานุสรณ์ (2505), ชีวิตและผลงานของอดีต 4 รัฐมนตรี ของ หัด ดาวเรือง (2508), งานของ อนันต์ อมรรตัย (2517), วิเทศกรณีย์ (2518) และแมน มนต์เมศรี (2524) งานเขียน 2 เล่มแรก เป็นงานเขียนที่เขียนขึ้นโดยบุคคลผู้เคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์มาก่อน ส่วนงานที่เหลือเป็นงานที่รวบรวมขึ้นโดยนักเขียนสารคดีการเมือง การที่งานเขียนเหล่านี้เพิ่งมาจัดทำขึ้นภายหลังที่ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เสียชีวิต ไปนานกว่า 10 ปี ทำให้เป็นหลักฐานที่มีข้อจำกัดอยู่บ้าง เป็นต้นว่า จุดมุ่งหมายและเนื้อหาการนำเสนอในงานเขียนเล่มแรกคือ ทองอินทรานุสรณ์ (2505) เป็นหนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และฉาปนิกนางสาวอรทัย ภูริพัฒน์ (ธิดา) เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 จุดมุ่งหมายในการเขียน แม้ว่าคณะผู้จัดทำมิได้บ่งบอกไว้ แต่เนื้อหานอกจากจะมีคำไว้อาลัยของ นายทวี บุญยเกษตร นายเดือน บุญนาค และมีประวัติส่วนตัวแล้วยังมีการตีพิมพ์ "คำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับคดี 4 อดีตรัฐมนตรี ที่คณะตุลาการได้ออกอ่านคำพิพากษา ณ บัลลังก์ 19 ที่ศาลอาญา เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2504" ก็พอจะสังเกตเห็นว่า นอกจากจะเป็นการจัดทำขึ้นเพื่อเป็นหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพแล้ว ยังเป็นการเน้นถึงการตัดสินคดีความเกี่ยวกับการเสียชีวิตของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งเป็น 1 ในรัฐมนตรีที่เสียชีวิตในคดีดังกล่าวพร้อมกับรัฐมนตรี อีก 3 ท่าน คือ นายจำลอง ดาวเรือง, นายถวิล อุดล และนายทองเปลว ชลภูมิ

งานเขียนเล่มต่อมายังปรากฏจุดมุ่งหมายของการนำเสนอชัดเจนมากขึ้น หัด ดาวเรือง (2508) ได้แสดงจุดมุ่งหมายของการเขียนหนังสือ "ชีวิตและผลงานของ 4 อดีตรัฐมนตรี" ว่า

1. เพื่อแสดงให้เห็นสภาพการณ์ในยุคสมัยที่ 4 อดีตรัฐมนตรีถูกฆ่าว่าเป็นอย่างไร
2. เนื่องจากผู้เขียนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับอดีตรัฐมนตรีทั้งสี่เป็นอย่างดี จึงเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่ตนจะต้องนำเอาความดีของทั้ง 4 คนมาเล่าสู่กันฟัง
3. เพื่อบันทึกความทรงจำของประชาชนชาวไทยต่อเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคนั้น (2508 : ก-ง)

เนื้อหาที่ปรากฏในงานเขียนของหัด ดาวเรือง จึงเป็นการเน้นประวัติและผลงานของรัฐมนตรีทั้งสี่ อีกทั้งมีการเปลี่ยนตัวบุคคล โดยได้นำเอาเรื่องราวของนายเตียง ศิริขันธ์ ซึ่งเสียชีวิตในลักษณะเดียวกันนี้ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2495 มาแทนนายทองเป (ลว) ชลภูมิ ซึ่งมีโชรัฐมนตรีที่เป็นชาวอีสาน และเช่นเดียวกับงานเขียนเล่มแรก งานของหัด ดาวเรือง ได้นำเอาคำพิพากษาคดีมาตีพิมพ์ไว้ด้วย พร้อมกันนี้หัด ดาวเรือง ได้พยายามชี้แจงข้อกล่าวหาที่มีต่ออดีต 4 รัฐมนตรี เป็นต้นว่า เรื่องการแบ่งแยกดินแดนและเรื่องคอมมิวนิสต์ (หัด ดาวเรือง 2508: 96,99)

การที่เพิ่งจะมีการตีพิมพ์งานเขียนเกี่ยวกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และอดีต 4 รัฐมนตรีในช่วง 10 กว่าปีให้หลัง สถานการณ์การเมืองที่เป็นเผด็จการคงจะเป็นปัจจัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก้าวขึ้นมา มีอำนาจทางการเมือง และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ได้เสียชีวิตลงใน พ.ศ. 2503 (พจน บวรณสมภพ 2524: 196) ได้มีการรื้อฟื้นคดีการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2490 ที่ผ่านมามีขึ้นมานิพากษาคดีจนถึงที่สุด อาทิ คดี 4 อดีตรัฐมนตรี คดีนายอารีย์ สิริระ

(2506) คดี นายเตียง ศิริขันธ์กับพวก คดี พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข คดี ส.ส พร มะลิตอง และคดี นายทวี ตะเวทีกุล เป็นต้น ความรู้สึกต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแสดงออกตลอดระยะเวลา ทศวรรษ 2490 ได้ถูกนำมากล่าวถึงในที่สาธารณะอย่างชัดเจนนับแต่มีการเปลี่ยนตัวผู้นำอำนาจ ทั้งนี้เป็นผลมาจากคณะทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสะสางคดีนักการเมืองขึ้นและได้มีการนำเอาคดีดังกล่าวข้างต้นมาทำการสอบสวนใหม่ (ชิต วิภาสวัช 2503: 318, 404-405)

และเนื่องจากเป็นคดีการเมืองคดีหนึ่งที่อยู่ในความสนใจของประชาชน คำพิพากษาคดีทั้งของทนายอัคร์ตลอดจนคดีการเมืองอื่น ๆ จึงได้ถูกนำมารวบรวมไว้ในสารคดีการเมืองหลายเล่ม ได้แก่ ชิต วิภาสวัช (2503) อนันต์ อมรรตัย (2517) วิเทศ-กรณีย์ (2518) แมน มนต์เมศรี (2524) เนื้อหาของงานเขียนดังกล่าวมานี้ ยกเว้นของอนันต์ อมรรตัย ที่เป็นการนำเอาสำเนาคำพิพากษาคดีมารวบรวมพิมพ์ขึ้นไว้แล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นการ "เปิดโปง" เหตุการณ์สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม และความร้ายกาจของตำรวจยุค พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ หรือไม่ก็เป็นทำนองสรรเสริญเยินยอจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งทำให้มีลักษณะการนำเสนอที่เน้นไปในเรื่องของตัวบุคคล ตลอดจนความสนุกสนานเยี่ยงนิยาย มีการเน้นอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เช่น โกรธ เกลียด กลัว รัก ฯลฯ (สมบัติ จันทร์วงศ์ 2513: 116-117)

นอกจากที่กล่าวมา ทางด้านตำรวจซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาจากสารคดีการเมืองในช่วงทศวรรษ 2500 ได้ตีพิมพ์บันทึกของตนชี้แจงข้อที่ถูกกล่าวหาของฝ่ายตน ออกมาอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 2520 ได้แก่งานของ พุฒ บุรณะสมภพ (2524) ซึ่งมีเนื้อหาชี้แจงถึงสาเหตุของการฆาตกรรม เหตุการณ์ฆาตกรรม การให้ข่าวและการพิจารณาคดี ในสมัย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีตำรวจ ตลอดจนความคิดเห็นต่อการพิจารณาคดีใหม่อีกครั้งในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์

เพราะฉะนั้น เพื่อให้ข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่มีความหนักแน่นสมเหตุผลมากขึ้น จำเป็นจะต้องอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัย และหลักฐานเอกสารชั้นต้นเท่าที่จะพอหาได้มาประกอบการพิจารณาด้วย สำหรับการศึกษากฎมืหลังของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ในบทนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะแต่ ประวัติของนายทองอินทร์ในระยะก่อนได้รับการเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 โดยแบ่งออกเป็นช่วงตาม วิทยการศึกษา และอาชีพ แล้วจึงจะพิจารณาประกอบกับสภาพแวดล้อมในยุคสมัยที่ทองอินทร์ มีส่วนสัมพันธ์อยู่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยอันเป็นที่มาของแนวคิดทางการเมืองที่ผลักดันให้นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

3.1 กฎมืหลัง

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เกิดเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2449 ณ บ้านหนองยาง อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรคนที่ 3 ของนายชู นางหอม ภูริพัฒน์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 4 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 1 คน คือ นายทิม นางลิ้ม ทองอินทร์ และนายสินธร บิดามารดาประกอบอาชีพ ทำนาและค้าขาย ฐานะทางครอบครัว มีที่นาเกือบ 70 ไร่ อยู่บริเวณบ้านหนองยาง อำเภอเดชอุดม บ้านตำแย ตำบลในเมือง ที่นาเหล่านี้นอกจากจะทำเองแล้ว ยังมีบางส่วนแบ่งให้ "ข้า" ซึ่งเป็นครอบครัวที่มาอาศัยอยู่ด้วย เข้าทำในอัตราการแบ่งปันผลผลิตคนละครึ่ง คือไร่ละ 50 ถัง ส่วนการค้าขาย นายชู ได้ใช้เกวียน 2 เล่ม ซื่อสิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรคเดินทางไปแลกเปลี่ยนกับข้าวและค้าขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ รอบ ๆ เมืองอุบลราชธานีและเขตใกล้เคียง (สัมภาษณ์ นางลิ้ม (ภูริพัฒน์) ปรีศพันธ์ ซึ่งเป็นพี่สาวของทองอินทร์)

ครอบครัวและเครือญาติฝ่ายบิดามารดาของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จากหลักฐานลายลักษณ์อักษรกล่าวว่า บิดามารดาเป็น "คหบดีคนหนึ่งของจังหวัดอุบล ซึ่งมีบรรพบุรุษมาจากเวียงจันทน์" (หัต ดาเวรื่อง 2508: 220) แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิดกลับพบว่า นาง

หอม มารดาของนายทองอินทร์นั้น เป็นบุตรของขุนภาชีโสภา และมีเชื้อจีน (สัมภษณ์ นายโพธิ์ ชัมภรัตน์ หลานชาย) ส่วนนายชู บิดานั้น เป็นสามีคนที่สองของนางหอม และมีเชื้อจีนเช่นกัน ภายหลังญาติฝ่ายบิดาย้ายเข้าไปอยู่ในกรุงเทพฯ คงเหลือสนิทสนมกับเฉพาะญาติฝ่ายมารดาเท่านั้น (สัมภษณ์ นางลิม (ภุรีณณ์) ปรีสนันท์) เครือญาติฝ่ายมารดาส่วนใหญ่ ทำนา คำขาย และเป็นกรมการเมืองชั้นผู้น้อย ดังจะเห็นได้จากสายสกุลที่เกี่ยวข้องกันไปมาถึง 10 นามสกุล อาทิเช่น เฉพาะสายสกุลที่เกิดจากนางหอม กับท้าวภินชรา (ซึ่งมาจากตระกูล ณ อุบล) ก็เกิดสกุล "ศุภสร" และไปเกี่ยวข้องกับสกุล ชัมภรัตน์ โดยนายปาน ชัมภรัตน์ บุตรเขยรับราชการเป็นผู้ช่วยสมุหบัญชี จ.อุบลฯ และหลานที่เกิดจากสกุลทั้งสอง คือ นายพร ศุภสร และนายโพธิ์ชัมภรัตน์ ก็จะเป็นหลานชายที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายทองอินทร์ (ทองอินทรานุสรณ์ 2505: 56,61) โดยเฉพาะนายโพธิ์นั้นนอกจากจะเป็นผู้ใกล้ชิดทองอินทร์ที่สุดแล้ว ในภายหลังได้ทำหน้าที่เปรียบเสมือนมือขวาของนายทองอินทร์ในการจัดตั้งเสรีไทยในจังหวัดอุบลราชธานีเลขที่เดียว (ดู 5.3) และเมื่อนางหอมแต่งงานอีกครั้งกับนายชู ภุรีณณ์ บุตรชายคือ ทองอินทร์ไปแต่งงานกับเจ้าสิริบังอร แห่งสกุล ณ จำปาศักดิ์ อีก สกุลอื่น ๆ ที่เหลือ เช่น วุฒฐมาศ, ปรีสนันท์, บุญยประสิทธิ์, จันทบุเบกษา, หิรัญภักดิ์, ราชนิตร, นิชัยประสิทธิ์, ศรีพิทักษ์, ปทุมเรียง เป็นต้น (ลำดับวงศ์ตระกูลที่ครอบครัวทองอินทร์ทำขึ้น) ลักษณะการเกี่ยวข้องทางเครือญาติกันไปในทางอื่นนอกจากจะเป็นที่มาประการหนึ่งของชัยชนะในการเลือกตั้งแล้ว บุตรหลานในสกุลเหล่านั้นมีบทบาทในหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลืองานของทองอินทร์ทั้งในท้องถิ่นและการเข้ามาพักอยู่ในกรุงเทพฯ

นายชู นางหอม ได้อพยพครอบครัวกลับเข้ามาอยู่ในเมือง ประมาณ พ.ศ.2454 เมื่อลูก ๆ มีอายุพอจะเล่าเรียนได้ ทุกคนได้เข้ารับการศึกษาหมด นายทิม ภุรีณณ์ เรียนจบครู ป.ป จากโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ ใน พ.ศ.2463 (ประวัติครู 2501: 154) แล้วกลับมารับราชการครูในอุบลฯ นางลิมเรียนจบชั้นประถมปีที่ 3 แล้วบิดามารดาให้ออกมาช่วยงานในครอบครัว โดยมารดาจะทำขนมและเนื้อแห้งให้นำไปขายที่ตลาดในเมืองและยังติดตามบิดาออกไปค้าขายตามหมู่บ้านรอบนอกด้วย ส่วนนายสินธรได้เสียชีวิตก่อนเมื่อมี

อายุได้เพียง 12 ปี (สัมภาษณ์ นางลิม (ภุฉิณ) ปรสิพันธ์)

นายทองอินทร์ ภุฉิณ ในวัยเด็ก มีชื่อเรียกภายในครอบครัวและผู้ใกล้ชิดว่า "อินทร์" ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดาให้รักการอ่านหนังสือ สนใจการเรียน และยึดมั่นในศีลธรรม นายทองอินทร์และนายทิมพี่ชายนั้น กล่าวกันว่าทั้งสองคนไม่ยอมทำบาป แม้กระทั่งจะตบยุงหรือฆ่าสัตว์มาทำอาหาร แต่นายทองอินทร์มีความกล้าและพูดจามีเหตุมีผลมากกว่าพี่ชาย (ทองอินทรานุสรณ์ 2505: 57-63, หัด ดาวเรือง 2508: และสัมภาษณ์ นางลิม (ภุฉิณ) ปรสิพันธ์) อุปนิสัยอีกประการหนึ่งของทองอินทร์ที่ปรากฏตั้งแต่วัยเด็ก คือ การนิยมเล่นกีฬาโดยเฉพาะมวย สำหรับการศึกษารุ่นต้นไม่ปรากฏหลักฐานว่า ทองอินทร์ เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาจากที่ใด เท่าที่ทราบ เมื่อจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นแล้ว ทองอินทร์ ได้เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมปีที่ 1 ที่โรงเรียนเบญจมมหาราช จนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2466 ขณะมีอายุได้ 18 ปี (หัด ดาวเรือง 2508: 220-230) หลังจากนั้นนายทองอินทร์ ได้สอบเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงประจำมณฑลโดยสอบได้เป็นลำดับที่ 2 แต่เนื่องจากผู้สอบได้ลำดับที่ 1 สละสิทธิ์ นายทองอินทร์จึงได้เข้าไปศึกษาต่อในชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนสวนกุหลาบแทน (สัมภาษณ์ นางบังอร ภุฉิณ ภรรยา)

เมื่อเข้าไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ นอกจากทองอินทร์จะสนใจด้านการเล่นกีฬาจนถึงกับได้เป็นตัวแทนโรงเรียนเข้าแข่งขันชกมวยแล้ว (วิทยากรย์ 2467) ทองอินทร์ชอบหนีโรงเรียนไปดูภาพยนตร์ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น เป็นไปได้ว่าอิทธิพลของภาพยนตร์อาจมีส่วนโน้มน้าวใจให้ทองอินทร์มีความกระตือรือร้นอย่างมากต่อการทำงานในเวลาต่อมา เพราะตามบันทึกของสนิท เจริญรัฐ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ยอมรับว่าอิทธิพลของภาพยนตร์ มีส่วนส่งเสริมให้สนิทเข้าสู่วงการนักเขียนและนักการเมืองในเวลาต่อมา ได้กล่าวถึงความเคลื่อนไหวของวงการภาพยนตร์ในช่วง พ.ศ. 2467-2468 ว่า "ความมอบรมโน้มน้าวที่เรื่องภาพยนตร์ยุคแรก ๆ ให้แก่ผู้ดูมีอากิ คือ เตือนให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ยุให้เป็นผู้รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตลอดกระทั่งเราให้เป็นคนกล้าหาญ" (สนิท เจริญรัฐ 2507: 6)

หลังจากสอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ใน พ.ศ. 2467 และสอบไล่ได้ประโยคครูมัธยมหรือครู ป.ม. ใน พ.ศ. 2468 แล้ว (สวนกุหลาบวิทยา 4,5 (กันยายน 2468) : 375 และประวัติครู 2501 : 163) ทองอินทร์ได้รับการบรรจุเป็นครูน้อยที่โรงเรียนเบญจมมหาราช เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2468 โดยได้รับพระราชทานเงินเดือน 1 ชั่ง หรือ 80 บาท ในปีแรกของการรับราชการ ทองอินทร์ได้สร้างชื่อเสียงให้กับตนเอง ด้วยวิธีการสอน ซึ่งทำให้นักเรียนสอบตกยกชั้น กล่าวกันว่าเป็นเพราะ "โดยที่เป็นคนหัวไวเกินไป ระหว่างที่ทำการสอนนักเรียน ขณะที่มือขวาเขียนกระดานดำไป ปากก็จะอธิบายพร้อมไปด้วย เมื่อจบข้อ จบเรื่อง มือซ้ายก็จะลบทันที ลืมนึกไปว่าเด็กนักเรียนจะตามทัน" (ทองอินทรานุสรณ์ 2505 : 57-58) และอีกเรื่องหนึ่งที่ทองอินทร์สามารถจดจำชื่อนักเรียนบิดามารดาได้ทั้งโรงเรียน ซึ่งแม้จะเป็นความทรงจำของคนร่วมสมัยที่มีต่อบทบาทการเป็น "ครู" ของทองอินทร์แต่อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่และรับผิดชอบต่องานในหน้าที่และประกอบกับในสมัยนั้น จำนวนนักเรียนยังมีไม่มาก ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนตลอดจนบิดามารดา ผู้ปกครองจึงค่อนข้างเป็นไปอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพิจารณาในแง่ความเป็นคนในท้องถิ่น ก็ยิ่งทำให้มีความเป็นไปได้มากที่ทองอินทร์จะจำชื่อบิดามารดาผู้ปกครองนักเรียนได้ และอาจรู้จักกันด้วย อย่างไรก็ตามความทรงจำของบุคคลใกล้เคียงข้างต้นในด้านหนึ่งก็มีลักษณะเป็นการยืนยันบทบาทการเป็น "ผู้นำ" เพื่อสร้างความนิยมและการยอมรับในหมู่ราษฎรอยู่ด้วย

บทบาทการเป็น "ครู" ของทองอินทร์ นอกจากจะได้มีส่วนในการอบรมสั่งสอนนักเรียนในโรงเรียนเบญจมมหาราชแล้ว ทองอินทร์ยังเป็นครูที่กว้างขวางอยู่ในวงสังคมด้วย เนื่องจากความที่มีเพื่อนมาก ทั้งที่เป็นข้าราชการและพ่อค้า เวลาว่างจึงมักขลุกอยู่กับกลุ่มเพื่อนฝูง เป็นกลุ่มที่นิยมเล่นกีฬา โดยเฉพาะมวย ฟุตบอล และบิงปอง ซึ่งประเภทหลังนี้เขาเป็นผู้นำมาเผยแพร่ที่เมืองอุบลราชธานีเป็นคนแรก (ทองอินทรานุสรณ์ 2505 : 90) ปราบกฏเพื่อนที่สนิทสนมกันมากในช่วงนี้มี นายยิ้ม โกศลวิตร เป็นพ่อค้ามีบิดาเป็นจีนและมารดาเป็นไทยมีความเกี่ยวดองเป็นญาติกันด้วย ถ้าแก่เข็ญ แซ่อึ้งซึ่ง

เป็นญาติทางด้านมารดาส่วนเพื่อนที่เป็นข้าราชการ ทองอินทร์มักจะคลุกคลีอยู่กับพวกนักกฎหมายมากเป็นพิเศษ (สัมภาษณ์ โปธิ์ ชัมภรัตน์; สิม ปรัสพันธ์ และบังอร ภูริพันธ์)

สังคมข้าราชการในจังหวัดอุบลราชธานีสมัยที่ทองอินทร์รับราชการอยู่ มีครูที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความประพฤติดีอยู่หลายคนเช่น ครูที่จบจากโรงเรียนสวนกุหลาบและสอบไล่ได้วุฒิปริญญา ป.ม. เช่นเดียวกับทองอินทร์ทั้งที่อยู่ในรุ่นเดียวกันและคนละรุ่นก็มี น้อย วนะรมย์, ฟอง สิทธิธรรม ขุนประสงค์จรรยา (ซึ่งผู้นี้เป็นผู้อำนวยการคนแรกของทองอินทร์ด้วย) ขณะเดียวกันภายในสังคมครูก็ยังมี การแบ่งพรรคแบ่งพวกขัดแย้งกล่าวร้ายกันเอง (ดู ศธ.3.9/550 เล่ม 15 และ ศธ.36/79 เล่ม 3) และมีความสับสนระหว่างครูผู้มีหน้าที่ในการสอนกับกรรมการซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านธุรการ (สร 0201.25/131 เล่ม 4)

เมื่อขุนประสงค์จรรยา ย้ายไปเป็นกรรมการจังหวัดมหาสารคามในเดือนเมษายน พ.ศ. 2471 แล้ว (ร.7 ศ 3/1 เล่ม 1) ทองอินทร์ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นครูใหญ่แทนพร้อมด้วยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "รองอำมาตย์ตรี" เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2471 (ศธ 3.9/550 เล่ม 15) สถานการณ์จัดการศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีในช่วงที่ทองอินทร์เป็นครู นอกจากปัญหาภายในสังคมบุคลากรทางการศึกษาแล้ว ปัญหาอันเกี่ยวกับการจัดการศึกษายังมีอยู่มาก เป็นต้นว่า สถานอาคารสถานที่ไม่เคยได้รับการซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นใหม่ให้พอเพียง ราษฎรไม่มีเงินพอจะจ่ายเป็นเงินศึกษาพลีจนเกิดการยึดทรัพย์อยู่เสมอ และที่สำคัญราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา (ร.7 ม.26 ก/38 เล่ม 2) อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อสังเกตว่าอัตราการขยายตัวทางการศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีช่วงระยะที่ทองอินทร์เป็นครูจนกระทั่งหลังปี พ.ศ. 2475 มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นมากดังจะเห็นได้จากจำนวนครูของโรงเรียนเบญจมมหาราช จาก 15 คนใน พ.ศ. 2472 เพิ่มขึ้นเป็น 39 คน ในปี พ.ศ. 2482 ซึ่งในตอนนั้น โรงเรียนได้อาคารเรียนหลังใหม่แล้ว (เบญจมมหาราช 2,1 (พ.ศ. 2482 : 148-149) และการขยายตัวทางการศึกษาข้างต้นทำให้นักการศึกษาผู้มีหน้าที่โดยตรง เริ่มมองเห็นว่าคำสั่งใด ๆ จากกระทรวงธรรมการ

ทางหัวเมืองไม่ควรยึดถือ ปฏิบัติตามโดยเคร่งครัดนัก ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของแต่ละท้องถิ่นเป็น สำคัญ แล้วจึงปฏิบัติไปตามความเหมาะสม (ศธ. 3.5/125 เล่ม 4)

และแน่นอนว่าวิถีชีวิตของการเป็นครูใหญ่ในระยะเวลาที่การศึกษาขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ก็มิได้มีเฉพาะงานบริหารโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียว แต่เนื่องจากโรงเรียนเบญจมมหาราชเคยเป็นโรงเรียนในระดับโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑล และภายหลังเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด กิจกรรมของโรงเรียนจึงต้องเข้าไปสัมพันธ์กับชุมชนด้วยงานของครูใหญ่นั้น น้อย วะระมย์ ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นครูใหญ่ถัดจากทองอินทร์ถึงกับกล่าวว่า "ครูใหญ่หัวเมืองมีงานหนักมาก หนักจนแทบหมุนตัวไม่ทัน อย่างโรงเรียนเบญจมมหาราชอุบล นักเรียนทั้งหมดเก้าร้อยกว่าครูใหญ่คนเดียว เสมียนแม้แต่คนเดียวก็ไม่มिनอกจากงานโดยตรง งานเกี่ยวกับฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่น้อย งานประจำปีทุก ๆ อย่าง โรงเรียนต้องเป็นเจ้าหน้าเจ้าตา กระทบดวงเหมือนจะไม่เห็นหัวอกครูใหญ่หัวเมืองในเรื่องนี้" (ศธ 3.5/125 เล่ม 4) แต่ทั้ง ๆ ที่งานในหน้าที่มีอยู่อย่างมากมายนี้ ทองอินทร์ซึ่งได้สมัครเรียนกฎหมายทางไปรษณีย์กับโรงเรียนกฎหมายมาตั้งแต่กลับมารับราชการใหม่ ๆ ก็สามารถสอบไล่ได้เนติบัณฑิต ในปี พ.ศ. 2473

ในช่วงระยะที่ทองอินทร์เรียนกฎหมายอยู่นั้น เป็นช่วงที่การศึกษากฎหมายในสังคมไทยมีสภาพที่กล่าวกันว่า วิชากฎหมาย เป็นหลักวิชาความรู้ที่มีความเข้มแข็งและเข้มงวดมากกว่าหลักวิชาทางด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นของนักกฎหมายที่จบมาจากฝรั่งเศส ซึ่งได้แก่ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หลวงประเจิตอักษรลักษณ์ (สมโภชน์ อควานนท์) หลวงศิริราชไมตรี (จรรยา สิงหเสนี) โดยเฉพาะหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดต่าง ๆ ซึ่งมีผล "ปฏิวัติ" จารีตประเพณีทางกฎหมายในสยาม (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 91-97) ซึ่งทองอินทร์ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับอิทธิพลทางด้านแนวคิดของนักกฎหมายในช่วงเวลาเดียวกันนี้ด้วย (ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า)

เมื่อจบเนติบัณฑิต ใน พ.ศ. 2473 แล้ว ต่อมา ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้โอนจากตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานีไปรับราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยได้รับการบรรจุ เป็นเลขานุการมณฑลนครราชสีมา รับเงินเดือนชั้น 4 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2474 (เทศาภิบาล 31, 6 (พ.ศ.2475): 482) ทองอินทร์ได้ไปอบรมฝึกงานกับ รองอำมาตย์โท ขุนระดับคดี อดีตเลขานุการฯ ซึ่งจะย้ายไปรับตำแหน่ง นายอำเภอด่านขุนทด ฝึกงานอยู่ประมาณ 1 เดือนก็เข้าทำงานแทน (สัมภาษณ์ บังอร ภูริพัฒน์) ในขณะที่ผู้ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมาอยู่ก็คือ มหาอำมาตย์โท พระยาเพชรดาภิบาลวงศ์ (สะอาด ณ บ่อมเพชร)

ต่อมาทองอินทร์ได้ขอเลือกไปเป็นนายอำเภอที่อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี แต่ปรากฏว่ามีคำสั่งออกมาก่อนให้ไปเป็นผู้รั้งตำแหน่งนายอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ รับเงินเดือนชั้น 3 ต่ำ อัตราเดือนละ 100 บาท เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2476 (เทศาภิบาล 33, 1 (พ.ศ.2476): 39) ดังนั้นอีก 2 เดือนต่อมาจึงได้มีคำสั่งให้ย้าย นายทองอินทร์ ไปเป็นผู้รั้งตำแหน่งนายอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2476 (เทศาภิบาล 33, 3 (พ.ศ. 2476): 245) ทองอินทร์เป็นผู้รั้งตำแหน่งนายอำเภอม่วงสามสิบได้ประมาณ 2 เดือนก็เลื่อนเป็นนายอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รับเงินเดือนชั้น 3 เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2476 (เทศาภิบาล 33, 5 (พ.ศ.2476): 383-384) ทองอินทร์รับราชการในตำแหน่ง นายอำเภออยู่ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ตั้งแต่วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2476 จนกระทั่งลาออกจากราชการในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 (เทศาภิบาล 33, 12 (พ.ศ.2476) : 1039)

ราชการฝ่ายมหาดไทยในช่วงที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ไปราชการอยู่นั้น เป็นสมัยที่สังคมข้าราชการมีความเปลี่ยนแปลง เนื่องมาจากการออกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2471 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการทำให้ระบบราชการมีระเบียบ โดยเน้นให้มีการสอบไล่แข่งขันบุคคลทั่วไปเพื่อบรรจุเข้ารับราชการ มีระเบียบการปกครองและบทลงโทษที่แน่นอน เพื่อให้ข้าราชการได้รับความยุติธรรมและมีสิทธิหรือหน้าที่ต่อราชการ

เหมือนกันหมด (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 69) อย่างไรก็ตาม มิได้มีการยึดถือหลักการดังกล่าวเคร่งครัดนัก โดยเฉพาะในตำแหน่งหน้าที่ราชการบางอย่างที่จำเป็นจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมของบุคคลด้วย อาทิ นายอำเภอ ข้าราชการในกระทรวงต่างประเทศ เป็นต้น

นอกจากนั้นสังคมข้าราชการ กำลังอยู่ในช่วงที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สูงมาก ไม่ว่าจะเป็นการโยกย้าย ปลดออกจากราชการ บรรจุใหม่ อันเป็นผลมาจากการลดข้าราชการในปี พ.ศ. 2474 ซึ่งทำให้จำนวนรวมของข้าราชการทั่วประเทศลดลงจาก 78,458 คน ในปี 2474 เป็น 72,351 ในปีถัดมา (2475) (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 59-63) การปรับปรุงเขตการปกครองและการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2475 ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ทำให้มีการปลดข้าราชการออกและโยกย้ายตำแหน่งกันอีกครั้งใหญ่ (ดู "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย" เทศาภิบาล 2475)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 ทองอินทร์ ซึ่งขณะนั้นเป็นนายอำเภออยู่ที่อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ก็เป็นข้าราชการอีกผู้หนึ่งที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกในสมาคมคณะราษฎร (รงส. 13/2478 สามัญ) และด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี หรือการเกิดกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ทองอินทร์จึงได้รับผลกระทบด้วยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ ในฐานะที่เป็นฝ่ายสนับสนุนคณะราษฎร เมื่อคณะราษฎรสามารถยึดอำนาจคืนจากฝ่ายพระยามโนฯ ได้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 ก็สามารถแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งกลับมาที่หลักการเดิมคือ การกำหนดเขตการเลือกตั้ง 1 จังหวัดต่อ 1 เขต กำหนดอายุผู้มีสิทธิออกเสียงและผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งมาที่ 20 และ 23 ปี ตามลำดับ กับการอนุญาตให้ข้าราชการสมัครได้ แทนที่จะเป็นการรวมเขตหลายจังหวัดและการกำหนดอายุที่ 35 ปี ซึ่งย่อมมีผลทำให้ข้าราชการรุ่นหนุ่มที่สมัครเป็นสมาชิกสมาคมคณะราษฎร สามารถลงสมัครได้ (ดู กิพวรรณ เจียมธีรสกุล 2531: 211-228) และข้าราชการที่ เพชรเลิศอนันต์ 2531:

74-75)

ยิ่งกว่านั้น เมื่อเกิดกบฏวรวรเดช ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ในภาคอีสาน นอก จากจะเป็นผลทำให้ข้าราชการและคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นกลุ่มหนึ่ง ที่เป็นฝ่ายกบฏและลงสมัคร รับเลือกตั้งด้วย ต้องถูกจับกุมตัวหรืออีกนัยหนึ่งต้องออกจากสนามเลือกตั้งแล้ว ในด้าน หนึ่งย่อมเป็นภาวะที่เอื้อประโยชน์ให้ข้าราชการรุ่นใหม่และผู้สมัครอื่น ๆ ทั้งที่เป็นฝ่าย สนับสนุนคณะราษฎร หรือยังวางตนเป็นกลาง เป็นกลุ่มที่จะถูกเลือกตั้งเข้าไปมีส่วนร่วมทาง การเมืองฝ่ายเดียว

3.2 การก่อตัวของแนวคิดทางการเมืองระยะแรก

ตลอดเวลาที่ทองอินทร์รับราชการอยู่ ถึงแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นการแสดง ความคิดเห็นของทองอินทร์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม แต่ถ้าพิจารณาจากพฤติกรรมที่ ปรากฏประกอบกันไปกับแนวคิดที่ทองอินทร์แสดงออกในการประชุมสมัยสามัญครั้งแรกภาย หลังการเลือกตั้ง (2476 สามัญ) ก็พอจะอนุมานได้ว่าทองอินทร์เป็นข้าราชการรุ่นใหม่อีก คนหนึ่งที่ได้รับการอบรมมาในสายของนักการศึกษา นักกฎหมายและนักปกครอง ซึ่งประการ หลังเป็นการฝึกอบรมภายในระบบราชการ ไม่ได้ผ่านสถาบันศึกษาอย่างคณะรัฐประศาสน- ศาสตร์ของนักปกครอง (ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2527: บทที่ 3) ความรู้และประสบการณ์ ที่ได้รับทำให้ทองอินทร์ตระหนักในความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการ สร้างความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า "ในทางการศึกษา เราลงทุนไปแล้วก็ลงหายไปไม่ขึ้นมา แต่เป็นผลซึ่งเราจะได้รับในอนาคต เป็นผลซึ่งเราจะ อบรมผลเมืองของประเทศชาติให้ก้าวขึ้นสู่บันไดแห่งความเจริญ จะซื้อหาด้วยราคาล้าน ๆ ไม่ได้เลย" (รงส. 32/2476 สามัญ: 2052) จากแนวคิดข้างต้นจึงเห็นได้ว่าทองอินทร์ เป็นครูที่เอาใจใส่กวดขันการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง และปลูกฝังนิสัยรักการศึกษาให้แก่ัก เรียนมาก วิชาที่ได้รับการส่งเสริมก็คือวิชาภาษาไทยและวรรณคดีไทย (สัมภาษณ์ โปธิ์ ชัมภรัตน์ และศิลปชัย ชาญเฉลิม) แต่การที่เป็นครูโรงเรียนมัธยมหัวเมืองมาเป็นเวลา 7 ปี ทำให้

ทองอินทร์พบว่าการศึกษาที่กระทรวงธรรมการวางกรอบอย่างกว้าง ๆ ให้ครูใหญ่ของแต่ละโรงเรียนจัดการสอนไปตามแต่จะเห็นสมควร เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องเพราะ "ทำให้นักเรียนไม่ได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันพอควร และก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ครูผู้สอนเป็นอย่างมาก" (รงส.9/2476 สามัญ: 396) และสิ่งที่กระทรวงน่าจะทำออกมาก็คือ การทำประมวลการศึกษาชั้นมัธยมในลักษณะเดียวกับที่ทำให้การศึกษาชั้นประถม

ต่อมาเมื่อทองอินทร์ไปรับราชการในตำแหน่งนายอำเภอ ทองอินทร์ได้มีโอกาสรับผิดชอบในการจัดการศึกษาประชาบาล ทำให้ได้พบเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินนโยบายในด้านนี้ของรัฐบาล ประการแรก การที่รัฐบาลกำหนดให้มีโรงเรียนเฉลี่ยตำบลละ 1 โรงเรียน ตำบลใดกว้างขวางมากก็อาจมีได้ 2 โรงเรียน หลักการดังกล่าว ทำให้เด็กได้รับการศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งใกล้เคียงโรงเรียนเท่านั้น แต่เด็กที่เหลืออีกไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ถึง 50 ยังไม่ได้รับการศึกษาเลย ประการต่อมา การที่รัฐบาลขอให้คณะสงฆ์เข้ามาช่วยเป็นครูสอนนั้น แม้ว่าจะเป็นหลักการที่น่าจะสำเร็จไปได้ แต่ก็ เป็นวิธีการที่ได้ผลเฉพาะในเขตตำบลในเมืองเท่านั้น ตามชนบทรอบนอกกลับยังอยู่ในสภาพ "อย่าว่าแต่พระจะสอนหนังสือให้อ่านออกเขียนได้เลย แม้แต่พระองค์เองอ่านหนังสือไม่ออกก็มี" (รงส.9/2476 สามัญ: 394) และประการสุดท้าย ปรากฏว่าทั้ง ๆ ที่การจัดการศึกษาประชาบาลประสบปัญหาจำนวนครู-โรงเรียนไม่พอดังที่กล่าวมาข้างต้น สาเหตุที่แท้จริงกลับไม่ได้มาจากความไม่เอาใจใส่ของข้าราชการท้องถิ่น แต่เป็นเพราะ "ขาดด้วยการเงิน เงินบำรุงการศึกษาประชาบาลเพียงจำนวน 2,500,000 บาทเท่านั้น เทียบกับจำนวนพลเมืองเด็กในเกณฑ์การศึกษาจะเห็นว่าน้อยนัก" (รงส.9/2476 สามัญ: 393)

และยิ่งกว่านั้น ยอดเงินศึกษาสนธิซึ่งแต่เดิมเป็นเงินที่ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเรียไรกันออกเพื่อจัดการศึกษาประชาบาล แต่ภายหลังต่อมารัฐบาลกลับมีการโอนเงินส่วนนี้เข้าไปอยู่ในงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งในทัศนะของทองอินทร์แล้วเห็นว่า "ยังไม่ชอบด้วยความยุติธรรม... ถ้าพูดอย่างหยาบ ๆ หน่อยก็ว่า รัฐบาลโกงเงินประชาบาลมา เพราะฉะนั้นจึงควรคืนให้เสีย เพื่อว่าพนักงานในท้องที่จะได้นำเงินก้อนนี้ไปจัดตั้งโรงเรียนได้ทุก

ตำบลและหมู่บ้าน" (รงส.32/2476 สามัญ: 2098-2100)

ต่อสภาพการศึกษาที่เป็นอยู่ เมื่อทองอินทร์เข้าไปมีบทบาทในสภาฯ แล้ว ได้เสนอวิธีการที่ควรแก้ไขว่า ถ้ารัฐบาลจะจัดการศึกษาประชาบาลให้ทั่วถึงกันอย่างจริงจัง นอกจากจะต้องเพิ่มเงินขึ้นอีกอย่างน้อยเท่าตัว เพื่อจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นให้ได้ทุกตำบลและหมู่บ้านแล้ว รัฐบาลจะต้องปรับปรุงพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ให้มีความเหมาะสม โดยให้อำนาจกระทรวงธรรมการออกกฎข้อบังคับเพื่อให้เด็กชายหญิงมีเวลาเรียนมากขึ้น และจะจบการศึกษาออกไปได้อย่างน้อยจะต้องสอบไล่ได้ประถม 2 ออกข้อบังคับมิให้เด็กนักเรียนขาดเรียนติดต่อกันนานเกิน 15 วัน (จากเดิม 30 วัน) โดยให้มีบทลงโทษผู้ปกครองเด็กด้วย (รงส.22/2476 สามัญ)

อนึ่ง ควรกล่าวด้วยว่า ความคิดให้ความสำคัญกับการศึกษาสัมพันธ์กับเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 เนื่องจากระบอบรัฐธรรมนูญที่คณะราษฎรจะสถาปนาขึ้นได้วางเงื่อนไขไว้ในบทเฉพาะกาลว่าจะจัดการประถมศึกษาสามัญให้ได้อย่างน้อยมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด (ดู หมวด 7 รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2475) ทำให้ประเด็นการศึกษาได้รับความสนใจในสังคมอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ดีในส่วนของทองอินทร์นั้นก็ก็เป็นความคิดที่สัมพันธ์กับประสบการณ์จริง และยิ่งปรากฏต่อไปอีกว่าทองอินทร์ไม่ได้ให้ความสนใจแต่เฉพาะการจัดการศึกษาในระบบเท่านั้น ในฐานะนายอำเภอ ซึ่งตามกฎหมายกำหนดว่า ข้าหลวงประจำจังหวัด นายอำเภอ และปลัดจะต้องออกตรวจตราท้องที่เพื่ออบรมสั่งสอนพลเมืองให้รู้จักหน้าที่ของพลเมืองดี ซึ่งหมายถึงราษฎรที่รู้จักประกอบอาชีพ มีศีลธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย เสียภาษีอากรโดยไม่หลบหลีก และทั้งยังพยายามหาเงินมาเสียภาษีให้ได้ ดังนั้นเงื่อนไขการรับราชการของทองอินทร์จึงมีส่วนช่วยให้แนวคิดทางด้านการศึกษาไม่มุ่งอยู่เฉพาะการจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการเท่านั้น แต่ขยายขอบเขตออกไปถึงการให้ความเอาใจใส่ดูแล อบรมสั่งสอนแก่ราษฎรผู้ผ่านการศึกษากลับไปแล้ว ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ราษฎรรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนที่มีต่อชาติ โดยทางตรง ในที่นี้นอกจากทองอินทร์จะปฏิบัติหน้าที่ราชการตามกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ ของ

กระทรวง แม้แต่บรรดาประกาศแนะนำต่าง ๆ ที่ไม่มีผลบังคับ แต่เป็นเรื่องที่ทองอินทร์เห็นว่าอาจจะพอช่วยเหลือราษฎรได้ ก็เป็นสิ่งที่ทองอินทร์ทดลองทำ อาทิ คำแนะนำให้ราษฎรมีการเลี้ยงสัตว์ ทำสวนครัว ทองอินทร์ก็รับเอามาทดลองทำซึ่งเมื่อพบว่าให้ผลดีแก่ราษฎรแล้ว จากการเป็นนักกฎหมายก็เกิดความคิดต่อไปว่าการจัดการแบบที่ทดลองทำ จะเป็นผลดียิ่งกว่านี้ ถ้าออกเป็นกฎหมาย (รงส.24/2482 สามัญ)

และสำหรับการอบรมราษฎรโดยทางอ้อมน่าจะได้แก่การเข้าไปมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ราษฎรนั่นเอง พฤติกรรมของทองอินทร์ในด้านนี้ บั้น แก้วมาตย์ ชาวอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมได้ ซึ่งภายหลังเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยและได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดนครพนม (พ.ศ.2489-2490) เล่าว่า ทองอินทร์เป็นนายอำเภอที่ชาวอำเภอท่าอุเทนรักใคร่ เพราะต่างจากนายอำเภอคนก่อน ๆ ตรงที่มีบุคลิกไม่ถือตัว เอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร มีชีวิตส่วนตัวดี คือไม่เจ้าชู้ ไม่เล่นการพนัน และมีความซื่อสัตย์ (สัมภาษณ์ บั้น แก้วมาตย์)

นอกจากการอบรมทางหน้าที่ของพลเมืองดีแล้ว ในด้านฐานะความเป็นอยู่ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ประสบการณ์ที่ทองอินทร์ได้พบเห็นสมัยเป็นนายอำเภอทำให้ได้พบเห็นความเป็นอยู่ของราษฎรที่ประสบปัญหาการหาเงินมาชำระภาษีอากร เช่น ภาษีรัชชูปการ และอากรค่านา ภาษีรัชชูปการเป็นภาษีที่เรียกเก็บเป็นรายบุคคล ในอัตราคนละ 4-6 บาท และพระราชบัญญัติรัชชูปการที่แก้ไขใหม่ปี พ.ศ.2468 ได้ใช้วิธีบังคับราษฎรผู้ที่ไม่มีเงินเสียภาษีมาทำงานโยธา ซึ่งเป็นภาระที่สร้างความลำบากให้แก่ราษฎรเป็นอย่างมาก เพราะเป็นภาษีที่ไม่ได้เก็บตามหลักความสามารถของบุคคลทำให้ราษฎรที่ไม่มีทางจะหาเงินมาเสียจะต้องถูกบีบบังคับให้มาทำงานโยธา ซึ่งเป็นงานที่ไม่เป็นชิ้นเป็นอันและไม่มีประโยชน์ต่อรัฐบาลอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นทองอินทร์ได้ประสบเข้ากับตัวเอง พบว่าราษฎรภาคอีสาน เวลามาเสียรัชชูปการหรือภาษีชนิดอื่น ๆ ราษฎรมีเงินเท่าไรก็พยายามหาของมาเพื่อมาสมพอเป็นค่าภาษี และแม้แต่ผู้ที่ไม่มีเงินก็มาใช้แรงงานแทนโดยที่ทางการ "ไม่ต้องจับกุมอะไร เขาเดินมาหาเอง แล้วให้ทำงานโยธาเพียงให้คุ้ม

แต่ค่าที่จะต้องเสียเงินรัฐชูปการไปได้ตลอดปี เพราะเขาเหล่านั้นไม่มีทางที่จะหาเงินมาเสียรัฐชูปการได้ ภาษีอากรและรัฐชูปการในทางภาคโน้น ราษฎรไม่ได้หาเงินได้อย่างง่าย คือได้มาจากการรับจ้าง นี่เป็นการที่รัฐบาลเก็บภาษีในทางบีบบังคับราษฎร" (รงส. 19, 29/2476 สามีญ: 1823 และ ดู 19/2476 สามีญ)

นอกจากรัฐบาลจะเก็บภาษีโดยไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ราษฎรแล้ว รากฐานแห่งปัญหาที่ทำให้ราษฎรไม่มีทางหาเงินมากพอจะเสียภาษีได้ ยิ่งเป็นผลมาจากการไม่เอาใจใส่ของรัฐบาลด้วย ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่การขยายเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะถนนซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนช่วยให้เศรษฐกิจมีความคล่องตัวมากขึ้น รัฐบาลเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจ หรือแม้แต่การดูแลสุขภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป เช่น การสาธารณสุข ก็อยู่ในลักษณะเช่นเดียวกันจนทองอินทร์ถึงกับเปรียบเทียบเปรยขึ้นในที่สุดว่า

. . .ดูราษฎรทางภาคนี้อากั๊วเป็นลูกเมียน้อยเหลือเกิน แต่เรามองดูทางปักข์ใต้ฝ่ายเหนือแล้ว ถนนหนทางได้รับการบำรุงและสร้างขึ้นต่างกันมากนักและอีกประการหนึ่งหัวเมืองไม่ได้รับการบำรุงอย่างใดเลย ปล่อยตามธรรมชาติ แต่มองดูมณฑลขึ้นในโดยเฉพาะจังหวัดพระนคร จะเห็นว่า ถูกบำรุงฟุ่มเฟือยในเมื่อเทียบกัน ชื่อนี้ราษฎรหัวเมืองได้พร่ำร้องมานานหนักหนาแล้ว (รงส. 9/2476 สามีญ: 390-392)

ความ "อากั๊ว" ของราษฎรทางภาคอีสาน นอกจากจะไม่ได้ได้รับความเอาใจใส่จากรัฐบาลในลักษณะเท่าเทียมกับภาคอื่น ๆ แล้ว ทองอินทร์ซึ่งเป็นข้าราชการที่มีภูมิหลังเป็นชาวพื้นเมือง ยิ่งตระหนักต่อสภาพความเป็นจริงที่ว่า ข้าราชการที่เป็น "คนไทย" มาจากต่างถิ่นมีแนวคิดพื้นฐานที่ดูถูกเหยียดหยามชาวพื้นเมืองในเรื่องชาติกำเนิดและวัฒนธรรม ซึ่งทัศนคติเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องกีดขวางที่สำคัญต่อการสร้างความสนิทสนมกลมกลืนระหว่างข้าราชการที่เป็นชาวไทยกลางวันกับชาวพื้นเมือง และยังเป็นเครื่องกีดกันความก้าวหน้าในชีวิตราชการของชาวพื้นเมืองด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความสมัคคีระหว่าง

ข้าราชการที่เป็น "คนไทย" กับชาวพื้นเมือง รัฐบาลควรจะจัดการลดกระแสทัศนคติที่
เป็นการดูถูกทางวัฒนธรรมให้กับข้าราชการที่จะส่งมาทำงานในภาคนี้เสีย ((2 สร.
๐2๐1.5/12 เล่ม 4)

จากแนวคิดหลักในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมา ประกอบเข้ากับประสบการณ์จริงที่ได้
สัมผัสทั้งจากการรับราชการ และใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับราษฎรชาวนา ข้าราชการ และ
ผู้ประกอบการธุรกิจในเมือง แสดงให้เห็นว่าทองอินทร์เป็น "คนรุ่นใหม่" ของภาคอีสาน
คนหนึ่งที่สำคัญในความเป็น "คนไทย" และทองอินทร์น่าจะได้รับอิทธิพลของแนวคิดชาตินิยม
ที่แพร่หลายอยู่ในสังคม "คนรุ่นใหม่" ในเวลานั้น อันเป็นแนวคิดที่มุ่งหวังอยากจะให้ประเทศ
เจริญก้าวหน้า ทัดเทียมเป็นที่ยอมรับในสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และต้องการขจัด
อิทธิพลอันไม่ชอบธรรมของมหาอำนาจตะวันตก (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 100)
จากแนวคิดข้างต้นและการตระหนักในฐานะที่ตนเองเป็น "คนไทย" ซึ่งเป็น "ผู้ที่ได้รับการ
ศึกษา" และเป็น "คนกำเนิดในจังหวัดอุบลราชธานี" ((2) สร ๐2๐1.5/12 เล่ม 4)
จึงเป็นพื้นฐานทางแนวคิดที่มีส่วนผลักดันให้ทองอินทร์เป็นข้าราชการที่มีความกระตือรือร้นต่อ
การปฏิบัติหน้าที่และมีความเข้มงวดตามหลักวิชาแต่ประสบการณ์จริงที่พบจากการรับราชการ
ทำให้ทองอินทร์เข้าถึงความจริงที่ว่าราษฎรชาวนาชนบทส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษา, ไม่
ได้รับการบำรุงจากรัฐบาลอย่างพอเพียง และเศรษฐกิจของประเทศก็ยังคงพึ่งพาต่างชาติ
อยู่มาก ดังนั้นการสร้างความสำเร็จก้าวหน้าในความนึกคิดของทองอินทร์จึงเป็นความก้าว
หน้าที่เน้นความสำคัญของการพัฒนาชนบท โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องดูแลทุกข์
สุขของราษฎรให้มีการศึกษาพอที่จะเข้าใจถึงหน้าที่ที่มีต่อประเทศ มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น
และสามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อถึงขั้นนั้นสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่มีชุกชุมในชนบท เช่น ไม่มี
เงินเสียภาษี คดีการพนันลักเล็กขโมยน้อย ลักลอบฆ่าสัตว์ ก็จะลดลงและประเทศก็จะ
ก้าวหน้าไปในที่สุด (รงส. 7/2476 สามีญและ 24/2482 สามีญ)

อย่างไรก็ดี สภาพของระบบราชการส่วนภูมิภาคในทศวรรษ 2470 เป็นระบบที่มี
ศูนย์กลางการบังคับบัญชาอยู่ในกรุงเทพฯ ทองอินทร์จึงมีแนวคิดไม่แตกต่างจากแนวคิดของ

คนรุ่นใหม่ในภาคอีสานโดยทั่วไป ที่มองว่าการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะถูกกำหนดและริเริ่มมาจากรัฐบาลส่วนกลาง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ได้ ดังนั้นในทัศนะของทองอินทร์ การดำเนินนโยบายจากส่วนกลางที่ผ่านมา นอกจากจะเป็นนโยบายที่เน้นการบำรุงแต่เฉพาะหัวเมืองชั้นในแล้ว ยังเป็นนโยบายที่ไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในแต่ละภูมิภาค และที่สำคัญรัฐบาลให้การดูแลราษฎรทางภาคอีสานในฐานะที่ไม่ทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่ภาคอีสานนั้นมีขนาดใหญ่เป็น 1 ใน 3 ของประเทศ (รงส.9/2476 สามีญและสัมภาน์ อรอินทร์ ฎริพันธ์)

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าทองอินทร์ย่อมเป็นข้าราชการรุ่นใหม่อีกผู้หนึ่งที่ชื่นชมกับเหตุการณ์ครั้งนี้ เพราะเมื่อคณะราษฎรขยายการจัดตั้งสาขาของสมาคมคณะราษฎรออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทองอินทร์ซึ่งในตอนนั้นเป็นนายอำเภออยู่ที่ อำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกของสมาคม (รงส. 13/2478 สามีญ) และถ้าพิจารณาจากแนวคิดโดยทั่วไปของนักเรียนกฎหมายก็เป็นกลุ่มที่มีลักษณะให้ความเชื่อมั่นกับระบอบการปกครองแบบใหม่ ซึ่งเป็นที่แพร่หลายอยู่ในเวลานั้นว่าเป็นระบอบที่ดีกว่าระบอบเก่า (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 95) ทองอินทร์ก็เช่นเดียวกัน และจากความไม่พอใจที่ตนเองไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติราชการในท้องถิ่น ทำให้ทองอินทร์มองเห็นคุณค่าของระบอบการปกครองใหม่ว่าจะสามารถทำงานเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติได้ดีกว่าการเป็นข้าราชการ เพราะการปกครองระบบประชาธิปไตยตามความคิดของทองอินทร์คือระบบการปกครองที่ราษฎรสามารถใช้สิทธิเลือกตั้งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ใน "สภาผู้แทนราษฎร" เพื่อออกกฎหมายและควบคุมดูแลราชการแผ่นดิน ดังปรากฏในคำอภิปรายของทองอินทร์ในหลายครั้ง เช่น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหาขึ้นตรงต่อรัฐบาลไม่ แต่สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ควบคุมรัฐบาล" (รงส. 19/2477 สามีญ: 1256) และ "ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรจากบ้านนอก จึงรู้สึกความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบายความรู้สึกทุกข์ร้อนของราษฎรให้รัฐบาลทราบ" (รงส. 19/2476 สามีญ: 1152)

ระบอบการปกครองที่ดีที่สุดตามความคิดของทงอินทร์ จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบ "ตัวแทน" (Representative Government) เพราะทงอินทร์มีความเห็นว่าราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ ยังไม่ได้รับการศึกษาและการดูแลจากรัฐบาล เพียงพอที่จะให้ราษฎรรู้จักสิทธิและหน้าที่ที่มีต่อชาติ แต่ราษฎรตามความคิดของทงอินทร์แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

. . . ประชาชนที่สนใจใฝ่ใจในการเมืองซึ่งมีการศึกษา พวกนี้ย่อมเป็นหัวแรงในการที่จะดำเนินกิจการของประเทศให้ก้าวหน้าลุกลงไปได้ด้วยความปลอดภัย แต่ประชาชนอีกเหล่าหนึ่ง แม้จะมีการศึกษาต่ำ พวกนี้ก็ฝักใฝ่ในการที่จะสร้างเศรษฐกิจของบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า (รงส. 8/2483 สามัญ: 377)

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ จึงมีความหมายต่อทงอินทร์ ซึ่งมองบทบาทตนเองในฐานะเป็นราษฎรกลุ่มแรกว่า

. . . รัฐธรรมนูญอันเป็นมิ่งขวัญของประชาชาติไทยนั้น ได้มอบสิ่งอันประเสริฐไว้ในมือของประชาชนชาวไทยทั้งมวล ผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ถือได้ว่าเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย ได้รับเลือกตั้งมาทางราษฎร เป็นผู้แทนราษฎรโดยตรง (รงส. 8/2483 สามัญ: 376)

สถานะของผู้แทนราษฎรตามความคิดของทงอินทร์จึงมีฐานะอำนาจแตกต่างจากรัฐบาลหรือข้าราชการซึ่งอยู่ในฝ่ายบริหาร เพราะรัฐบาลเป็นรัฐบาลที่ก่อให้เกิดรัฐธรรมนูญ แต่ ".....สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ได้เข้ามานั่งในสภาฯ ก็ด้วยการเชื่อเชิญตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ" (รงส. 15/2479 วิสามัญครั้งที่ 2: 658-662 "ผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ถือได้ว่าเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย ได้รับเลือกตั้งมาทางราษฎร เป็นผู้แทนราษฎรโดยตรง" (รงส. 8/2483 สามัญ: 376) ดังนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงไม่ต้องขึ้นตรงต่อรัฐบาล แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ควบคุมรัฐบาลให้บริหาร

ราชการแผ่นดินไปให้ถูกต้องตามนโยบายที่รัฐบาลได้แถลงไว้ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะเสนอความคิดเห็นของตนเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติได้โดยอิสระ (รงส. 19/2477 สามัญ) เพราะว่า "...ผู้แทนราษฎรนั้นได้อยู่ใกล้ชิดกับราษฎร คลุกคลีในความเป็นอยู่ของราษฎรโดยตรงกว่าข้าราชการที่อยู่ในส่วนกลาง" ฉะนั้นจึงย่อมรู้ความเป็นอยู่ของราษฎรและฐานะได้เป็นอย่างดีมาก... ทั้งนี้เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่สภาฯ นี้ร่วมรักษา ร่วมมือกันสร้างฐานะราษฎรให้ดีขึ้น..." (รงส. 2/2484 วิสามัญ ครั้งที่ 2: 40) และจากสภาพความเป็นจริงที่ว่า สภาพความเป็นอยู่และชีวิตของราษฎรในชนบทตามต่างจังหวัดต่าง ๆ นั้นย่อมไม่เหมือนกัน (รงส. 22/2480 วิสามัญ ครั้งที่ 2) ทำให้ผู้แทนราษฎรมีฐานะเป็นผู้เสนอข้อเท็จจริงในแต่ละท้องที่ของตนให้รัฐบาลทราบ เพื่อให้ร่วมกันหาทางแก้ไขที่สมควร เหมาะสมกับท้องที่ต่อไป (รงส. 4/2484 วิสามัญครั้งที่ 2)

การลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ของทองอินทร์ จึงมีความหมายถึง ความต้องการจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญให้ก้าวหน้าแก่ท้องถิ่นและประเทศชาติด้วย นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างความก้าวหน้าให้กับชีวิตตนเอง ดังคำกล่าวของทองอินทร์ที่ว่า "...ถ้าแม้ว่าเราไม่รักที่จะก้าวหน้า เราก็ไม่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ถ้าท่านไม่รักที่จะก้าวหน้า ท่านก็ไม่ควรเป็นผู้แทนราษฎร" (รงส. 8/2483 สามัญ) เพราะความคิดของทองอินทร์ ผู้แทนราษฎรคือ "นักการเมือง" ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎร ในการเข้าไปควบคุมการบริหาร ราชการของรัฐบาลให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังคำกล่าวของทองอินทร์ ซึ่งได้อภิปรายคัดค้านการให้สิทธิแก่ข้าราชการที่ได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกสภาฯ กลับเข้ารับราชการประจำ เมื่อถูกเรียกตัว โดยแสดงความเห็นเกี่ยวกับ "นักการเมือง" ว่า

...เมื่อสมาชิกเข้ามารับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรอยู่แล้ว ก็ได้เปลี่ยนชีวิตลงมา เป็นนักการเมือง เมื่อเช่นนั้นแล้ว ตนก็สละสิทธิทุกอย่างที่จะหวังกลับเข้ารับราชการในตำแหน่งประจำการ โดยมีได้หวังอย่างหนึ่งอย่างใด... และในชีวิตที่เราอยู่ในการเมืองนี้ เราจะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นนักการเมืองจริง ๆ ไม่ใช่

แต่ในนาม ใจหนึ่งไปฝึกฝนเป็นห้วงในการที่จะเข้าไปในตำแหน่งประจำการ เช่นนี้จะทำให้สภาพ นี้ เป็นที่น่านับถือได้อย่างไร (รงส.8/2477 วิสามัญ)

หรือจากข้อความในจดหมายที่ทองอินทร์เขียนส่งไปส่นับสนุนการหาเสียงของ จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) ในการเลือกตั้ง พ.ศ.2481 ที่กล่าวว่า

. . .ตำแหน่งผู้แทนราษฎร เป็นตำแหน่งการเมือง ชีวิตนักการเมือง เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยการเสี่ยงภัย เต็มไปด้วยการเสียสละ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ. . . . และนักการเมืองที่ดีควรจะเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาด รู้จักงานในหน้าที่ผู้แทนราษฎร และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เป็นบุคคลที่มองเห็นการณ์ไกลมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง และเด็ดขาดเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทุก ๆ อย่าง ทุกประเภทของชีวิตและอาชีพของพลเมือง เหมาะสมที่จะเป็นนักการเมือง ทุกสมัย" ((2) สร ๒๒๑.35.1/4)

การที่ทองอินทร์ กำหนดบทบาทของตนเองอยู่ในกลุ่มนักการเมืองที่ได้รับเลือกจากราษฎร มีอำนาจหน้าที่อยู่ในสภาผู้แทนราษฎร ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ทองอินทร์ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับข้อถกเถียงว่าด้วย วิธีการสร้างชาติให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความเป็นเอกราชของชาติ เนื่องจากปัญหาเรื่องเอกราชของชาติเป็นเรื่องที่กลุ่มผู้นำส่วนกลาง โดยเฉพาะกลุ่มคณะราษฎร มีความเห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องแก้ไขอย่างรีบด่วน เพราะต่างมีความเห็นว่า ประเทศสยามในขณะนั้นยังไม่มีเอกราชอย่างสมบูรณ์ "หลักเอกราช" จึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรกสุดของวัตถุประสงค์ 6 ประการของคณะราษฎร ซึ่งความเป็นเอกราชที่ถูกระบุความสำคัญมาก ได้แก่เอกราชทางการเมือง เอกราชทางการศาล และเอกราชในทางเศรษฐกิจ ความเป็นเอกราชสัมพันธ์กับความก้าวหน้าของชาติ เพราะถ้าชาติมีเอกราชสมบูรณ์ก็จะมีฐานะและศักดิ์ศรีทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ แล้ว ยังสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชาติได้ว่า ควรจะดำเนินไปในทิศทางใด (ดู นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ 2528: 309 และ เทศาภิบาล 32, 4 (2475): 381-382

ความตระหนักในฐานะที่แท้จริงของประเทศสยามที่ดำรงอยู่ในสังคมโลกและสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทรอบนอก ทำให้ทองอินทร์มีความคิดในเรื่องวิธีสร้างเอกราชสมบูรณ์และแนวทางสร้างชาติที่วางอยู่บนพื้นฐานทางความคิดที่ตระหนักว่า สยามเป็นประเทศเล็ก ราษฎรชาวชนบทส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาและการบำรุงจากรัฐบาลอย่างพอเพียง เศรษฐกิจของประเทศยังต้องพึ่งพาต่างชาติอยู่มาก ดังนั้นถ้าจะสร้างเอกราชที่สมบูรณ์และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นแล้ว รัฐบาลควรจะมุ่งบำรุงกิจการภายในประเทศในทุก ๆ ด้านก่อนให้ราษฎรมีการศึกษา สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และรักษาความเป็นกลางในทางการเมืองระหว่างประเทศ จนเมื่อประเทศมีสมรรถภาพที่เข้มแข็ง และสามารถต่อต้านอิทธิพลจากต่างชาติได้แล้ว ประเทศก็จะถึงซึ่งความมีเอกราชและความเป็นชาติอย่างสมบูรณ์*

อย่างไรก็ดี ความคิดของทองอินทร์ในช่วงแรกที่เข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับภายหลังเมื่อเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วประมาณ 1 ปี มีความแตกต่างกัน ในระยะแรก ทองอินทร์ปรากฏแนวคิดและบทบาทในลักษณะที่พยายามนำเสนอปัญหาข้อเดือดร้อนของราษฎรกลุ่มต่าง ๆ ให้รัฐบาลทราบ พร้อมทั้งขอให้รัฐบาลเจียดเงินงบประมาณไปบำรุงชาวชนบท โดยเฉพาะในด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ ยกเลิกการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่งทองอินทร์ยังอยู่ในขั้นตอนของการ "เข้ามาเรียนการเมือง" (รงส.7-8/2476 สามีญ: 235-236) ซึ่งความพยายามประการหลัง ทำให้ความคิดของทองอินทร์ได้มีการพัฒนา ปรับปรุง จนในที่สุดทองอินทร์สามารถนำเสนอแนวคิดเรื่องการสร้างชาติ ซึ่งมีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากนโยบายสร้างชาติของรัฐบาล และความคิดดังกล่าวก็มีได้ผุดขึ้นมาลอย ๆ แต่จะพบว่าเป็นความคิดที่มีรากฐานมาจากประสบการณ์ของการเป็น "ผู้นำ" ของกลุ่มสังคมต่าง ๆ ของราษฎรชนบทรอบนอกนั่นเอง

*วิเคราะห์จาก รงส. 62/2477 สามีญ ; 2,15 และ 22/2479 วิสามัญ
ครั้งที่ 2 ซึ่งทองอินทร์ได้แสดงความเห็นคัดค้านแนวทางบำรุงประเทศของรัฐบาล
พร้อมกับเสนอแนวคิดของตนเองออกมา

อนึ่ง ความพยายาม "เรียนการเมือง" ของทองอินทร์ ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นลักษณะ โดยทั่วไปของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1 รุ่นแรกแต่ได้นำไปสู่การรวมกลุ่มกัน ของสมาชิกสภา กลุ่มหนึ่งที่ถือว่าตนเองได้รับมอบอำนาจจากราษฎร ให้เข้ามามีส่วน ร่วมในสนามการเมือง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของราษฎรและประเทศชาติ มีความเป็น อิสระในการดำเนินการโดยไม่ผูกพันกับอำนาจใด เช่น รัฐบาล หรือข้าราชการ* การร่วมมือกันเคลื่อนไหวทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร และการร่วมมือกัน "เรียน การเมือง" ของสมาชิกสภา เหล่านี้ทำให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มทางการเมืองที่สำคัญอีก กลุ่มหนึ่งในการเมืองระบอบรัฐธรรมนูญ

* เป็นต้นว่า ความคิดของมงคล รัตนวิจิตร(นครศรีธรรมราช) เห็นว่าผู้แทนราษฎร คือผู้ที่เสนอความจริงจากท้องถิ่นอันแท้จริงให้รัฐบาลทราบ (รงส. 19/2476 สามัญ) หรือขุนวรสิขัฐตรุนเวทย์(หนองคาย) มีความเห็นว่า นักการเมืองคือผู้สมัครใจตัวเองเข้ามามี ส่วนร่วมในสนามการเมือง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้ามา ดำเนินการในตำแหน่งการเมืองเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ มีความเป็นอิสระในการ ดำเนินการ และจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในทางนโยบาย (รงส. 16/2479 สามัญ) หรือ เลียง ไชยกาล ที่กล่าวว่า ตนเองนั้นได้รับความไว้วางใจจากราษฎรให้รักษาผลประโยชน์ ของราษฎร เป็นต้น